

Nargó, de la mateixa manera que les transformacions d'un municipi i de l'altre han operat a una escala molt diferent.» (p. 372). De totes maneres, també s'ha de tenir en compte la impossibilitat de neutralitzar comportaments individuals en relació amb algunes variables, cosa que la mateixa autora admet, i que són un símptoma evident de la necessitat d'ampliar la mostra d'informants per assolir conclusions més sòlides.

En el colofó de la cloenda, sota l'epígraf de «perspectives», hi llegim: «creiem que queda justificada, doncs, l'oportunitat de tirar endavant el projecte global d'estudi del nord-occidental» (p. 374). Efectivament, la trajectòria investigadora de Mar Massanell ha confirmat aquestes expectatives i ha materialitzat el projecte del qual se'ns informa a les primeres pàgines de l'obra que ens ocupa en una nova publicació: «*Fewe temps que no diva tants verbs!*» *Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle* (2012). Esperem, també, que en treballs futurs s'assoleixi la pretensió de l'autora en el sentit que

[...] aquest estudi pretén obrir camí per a una investigació posterior de caire sociolingüístic, que es plantegi el per què [*sic*] de la distribució no unitària de certs trets i que permeti d'afinar-ne la descripció gràcies a la recollida selectiva de dades sobre aquelles característiques que s'hagin revelat com a més importants en la diferenciació. (p. 21)

MASSANELL I MESSALLES, Mar: «*Fewe temps que no diva tants verbs!*» *Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012; «Textos i Estudis de Cultura Catalana», 176.

IMMA CREUS

Universitat de Lleida, Laboratori de Fonètica Aplicada Pere Barnils, Departament de Filologia Catalana i Comunicació
icreus@filcat.udl.cat

Aquesta obra és una de les tres parts —la tercera— en què l'autora va estructurar la seva tesi doctoral, titulada *La progressió d'isoglosses d'est a oest en el català del Principat: sis estudis de cas*, sota la direcció del Dr. Joan Veny i el tutoratge de la Dra. Mila Segarra, i presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 2009. En concret, es tracta d'un estudi geolingüístic que pretén validar la hipòtesi principal que el català nord-occidental es veu sotmès a un procés d'orientalització en graus diferents, segons tot un seguit de circumstàncies i variables que s'analitzen de forma rigorosa.

En el primer capítol, precedit d'una presentació del volum i d'unes generoses pàgines dedicades als agraïments, el lector ja troba una mostra del que esde-

vé una recerca ben planificada i un treball de camp embrionari, que es va iniciar molt abans de la data de publicació de l'obra que ens ocupa (l'any 1994) la qual cosa, però, no lleva cap mèrit a l'anàlisi. De fet, en el mateix títol que encapçala el capítol l'autora ja ens adverteix que es tracta d'un estudi exploratori («Una prospecció preparatòria») de recollida de dades dialectals, a través de la tècnica de l'enquestació, a la comarca de l'Alt Urgell i específicament en dos entorns poblacionals prou diferents: la Seu d'Urgell (nucli urbà) i Coll de Nargó (nucli rural). La selecció del territori obeeix sobretot a raons geolingüístiques: «He triat la comarca de l'Alt Urgell per la seva situació entre dos subdialectes amb una valoració social prou diferent: el septentrional de transició (subdialecte del català central) i el pallarès (subdialecte del nord-occidental)» (p. 18). Les raons més aviat sociolingüístiques que s'esgrimeixen («[...] el fet que les varietats lingüístiques del Pallars i la Ribagorça sovint encara rebin la consideració de rudes o poc elegants, pot accentuar la tensió que es dona, a tot el territori nord-occidental, entre el manteniment dels trets tradicionals i l'adopció dels que són comuns al central i a l'estàndard» (p. 18-19)) es tracten superficialment al llarg de l'estudi.

L'objectiu d'aquest primer capítol és, en principi, descriure i comparar un conjunt de trets morfològics (flexió nominal, cliticització i flexió verbal) recollits en els dotze informants (6 per a cada població) de diferents franges d'edat (15-18, 32-39 i 63-70 anys) de les dues poblacions esmentades. Per fer-ho, l'autora aplica una anàlisi lingüística de segmentació morfològica de les formes fonètiques, establint fins a vint variables amb les corresponents variants que donen compte de determinades tendències, segons el grau de vitalitat d'unes o altres formes. Tanmateix, s'explicita ja la intenció de validar quins factors contribueixen a l'orientalització d'alguns trets nord-occidentals partint de la hipòtesi que el contacte més directe amb la varietat central del català i l'estàndard, així com la joventut dels parlants, propiciaran la substitució de les característiques flexives nord-occidentals. Les conclusions d'aquest primer capítol avalen aquests supòsits alhora que es destaca la influència de l'escola i els mitjans de comunicació com a difusors d'un model de llengua estàndard i, consegüentment, el paper determinant que exerceixen per a la promoció de formes estàndard no nord-occidentals. Segons Massanell, les dades analitzades permeten arribar a la conclusió que, mentre que a la Seu d'Urgell es pot dir que predominen les variants morfològiques comunes al català central, a Coll de Nargó només es pot parlar d'un procés de canvi no completat i més resistent en el grup d'adults i vells d'aquesta població. La tesi, però, que aquest procés es produeix en altres àmbits nord-occidentals és el que justifica la recerca que es presenta en el capítol següent.

Amb l'encapçalament «La constitució d'un corpus per a l'estudi del canvi morfològic en el català nord-occidental de finals de segle xx» s'inicia el contingut del capítol 2, l'objectiu del qual queda ben palès en el títol. Efectivament, amb la feina feta en l'estudi exploratori ara el treball de camp —realitzat el 1996— s'amplia a quaranta poblacions, repartides entre Andorra i les dinou comarques del

nord-occidental (l'Alta Ribagorça, la Baixa Ribagorça, el Pallars Sobirà, el Pallars Jussà, l'Alt Urgell, la Noguera, la Llitera, el Pla d'Urgell, l'Urgell, la Segarra, el Segrià, les Garrigues, el Baix Cinca, el Priorat, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Baix Ebre, el Mataranya i el Montsià); el nombre d'informants arriba als dos-cents quaranta. En qualsevol cas, el lector no troba concretades més dades d'aquesta investigació fins cap a la meitat del capítol, ja que l'autora dedica les primeres pàgines a descriure *in extenso* aspectes que tenen a veure amb la fragmentació del territori nord-occidental, és a dir l'adscripció d'algunes poblacions a diferents àmbits administratius, així com amb el procés d'estandardització lingüística i de codificació de la llengua catalana. Tot i que aquests són aspectes vinculats a agents o factors que reforcen les hipòtesis de Massanell, a parer nostre l'espai que s'hi dedica és excessiu. Per un costat, perquè es trenca el fil discursiu en relació amb l'objecte de la investigació i, per un altre, perquè en algun moment s'entra en un grau de detallisme que o bé és irrellevant per a la recerca que es presenta (per exemple l'apartat que es dedica a «El cas de *Lo Cartanyà*» (p. 96-99), una sèrie de TV3 que oferia una ridiculització del nord-occidental a través d'una selecció dels trets més dialectalment connotats) o fins i tot pot resultar equívoc, si hom no està familiaritzat amb les dades que s'hi descriuen (com ara algunes especificitats dialectals en les taules-resum en referir-se a la *Proposta* de l'IEC, que explícitament no figuren en aquesta). No és, doncs, fins a l'apartat 6 d'aquest segon capítol que se'ns comença a parlar de l'estudi lingüístic que s'hi analitza, novament tenint en compte aspectes de flexió nominal, cliticització i flexió verbal. De fet, aquesta circumstància pot portar a pensar al lector que potser el títol de l'obra queda curt en el seu abast descriptiu, ja que només es refereix als paradigmes verbals; cal esperar a llegir els capítols 3 i 4 per no errar-se en aquesta valoració.

La constitució d'un corpus del català nord-occidental de final del segle xx que, com hem dit és l'objectiu principal de la recerca que s'exposa al capítol a què ens referim, s'encara també ara amb la hipòtesi que l'autora ja ens havia formulat prèviament i que està relacionada amb la idea que el català nord-occidental té una tendència a perdre trets propis en favor de formes característiques de l'estàndard central. Aquesta primera hipòtesi s'amplia amb sis més que es relacionen amb els factors que reforcen aquest procés: adscripció administrativa territorial, l'existència d'uns trets subdialectals nord-occidentals en un àmbit territorial nord-occidental (àmbit tortosí i ribagorçanopallarès), veïnatge més o menys directe amb el català central, l'edat dels parlants o la pertinença a un nucli de població més gran o més petit. En aquest sentit, les franges d'edat dels informants es mantenen en tres (14-19, 36-49 i 66-79 anys), amb algun canvi respecte de l'estudi pilot, i s'opta per triar dos tipus de població (la capital i una població entre 300-600 habitants) per a cada comarca. La sorpresa per al lector, però, és que, després de les dades sobre el treball de camp i la constitució del corpus, es troba ja amb l'apartat de les conclusions parcials. En la lectura d'aquestes, ens assabentem que l'estudi d'algunes de les dades recollides, i introduïdes de forma íntegra en el CD que s'adjunta —del contingut se n'informa en el capítol 7. Annex—, es reserva per als capítols posteriors.

El contingut dels capítols 3 i 4, doncs, creiem que es pot considerar el nucli del treball per diferents motius. D'una banda, és on hom troba l'anàlisi més detallada de les dades recollides, tot i que centrada exclusivament en la morfologia verbal, raó per la qual dèiem que és en aquests capítols on hi ha la justificació del títol de l'obra. En el capítol 3, l'anàlisi se centra en tres variables relatives a la flexió verbal de l'àrea tortosina: el sincretisme entre les persones 4 i 5 del present i de l'imperfet de subjuntiu, la velarització de formes verbals i la vocal de l'increment dels verbs incoatius. Justament és aquesta darrera variable, comparant els resultats obtinguts en l'àrea tortosina amb els de la resta de territoris nord-occidentals, la que dóna cos al capítol 4. D'altra banda, és també en aquests dos capítols on s'introdueixen nous arguments analítics, més enllà dels apuntats en els capítols precedents (edat dels informants, escolarització en català, la pertinença a territoris administrativament aragonesos o catalans, dimensió de la població), alhora que es descriuen les tendències més rellevants per donar raó de les dades obtingudes. Ens referim, per exemple, a la constatació que el canvi lingüístic, descrit aquí com l'adopció de formes estàndard, de vegades es produeix de forma total (*séntigue* > *senti*) i d'altres parcialment (*séntigue* > *séntigui*) o bé al fet —més obvi— que les variants pròpies de l'estàndard s'adapten als hàbits articulatoris propis del català nord-occidental. Tanmateix, segons el nostre parer, a més de demostrar empíricament que el tortosí és una varietat que encara conserva força fidelment trets propis nord-occidentals, tot i indicis d'orientalització entre informants joves de l'àrea administrativa catalana, l'aportació més rellevant és sens dubte l'establiment de sis àrees dins el territori nord-occidental —partint en certa mesura d'una idea exposada per Sistac— en relació amb el grau de permeabilitat davant les formes estàndard de la modalitat central. Així, segons Massanell, es pot establir una gradació de menys a més permeabilitat en aquests termes: l'Aragó catalanòfon (Baixa Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya), àrea tortosina (Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Montsià i Baix Ebre), àrea ribagorçanopallaresa (Alta Ribagorça i Pallars Sobirà), àrea central interior (Segrià, la Noguera), àrea centreoriental (l'Urgell, les Garrigues, la Segarra, i el Pla d'Urgell) i l'àrea nord-oriental (Alt Urgell, el Pallars Jussà, i Andorra). A aquesta gradació l'autora n'afegeix una altra pel que fa als diferents estadis en el procés de canvi lingüístic en què es troben algunes zones nord-occidentals: estadi inicial (zona meridional i interior del català nord-occidental), moment més avançat (comarques centreorientals) i canvi molt avançat (àrea nord-oriental).

Aquestes consideracions prenen un pes important en el capítol de les conclusions finals en el qual també s'insisteix en la influència d'altres factors que s'han anat analitzant al llarg de l'obra i que fan que aquest darrer capítol resulti a voltes una mica repetitiu. En qualsevol cas, l'autora hi afegeix un parell d'observacions interessants. La primera, des de l'òptica de la dialectologia:

Cal dir que el procés d'orientalització de les característiques morfològiques que viu avui el català nord-occidental i que he exemplificat al llarg del llibre, en cas que es consolidi, no fa sinó atansar-nos a una situació més prope-

ra a l'original pel que fa a la relació entre els dos grans dialectes del Principat de Catalunya. [...] La diferència és que en aquell moment històric pretèrit, les formes comunes eren les que avui perviuen, encara que en retrocés en el català nord-occidental [...], mentre que la situació a la qual ens encaminem comportarà que les formes comunes siguin, finalment, les variants modernes que s'han desenvolupat i expandit a partir del català central. (p. 212)

La segona, des de la perspectiva sociolingüística:

Sense considerar, doncs, que aquests canvis en el català nord-occidental siguin intrínsecament dolents —ni bons—, sí que crec que cal estar-hi amatents per les conseqüències que puguin tenir en la consciència lingüística de la nostra comunitat de parla. En concret, cal estar vigilants a les repercussions psicològiques que puguin produir-se a l'Aragó catalanòfon i al País Valencià. (p. 213)

En conjunt, doncs, l'obra de Mar Massanell és un excel·lent treball dialectològic minuciosament dissenyat i rigorosament articulat, que trenca amb la línia de la dialectologia clàssica i que, certament, escau de catalogar-lo com un treball de «geolingüística moderna» (p. 123). A més de les aportacions que ja hem destacat, subratllaríem la ingent tasca de recerca empírica que hi ha al darrere, sobretot per l'extensió territorial de la procedència de les dades. En aquest sentit la recollida de dades de Massanell possiblement es podria considerar la més ambiciosa en l'àmbit de la morfologia verbal nord-occidental d'ençà la desenvolupada per Alcover i Moll durant el primer terç del segle xx.

Des del punt de vista metodològic, el projecte topa amb les dificultats de qualsevol investigador que afronta una recerca en l'àmbit de la morfologia verbal quan l'objectiu és obtenir paradigmes flexius complets de diferents temps verbals. La mateixa autora ja al·ludeix a aquesta qüestió i d'alguna manera la bandeja afirmant que «com que m'interessa la tria que fan els parlants entre els elements d'una varietat i de l'altra, el fet d'obtenir les dades en una situació controlada no és un inconvenient, perquè pot ajudar a revelar posicionaments pel que fa a la llengua» (p. 109). Des de l'experiència, ens costa assumir aquesta idea, ja que en qualsevol persona sotmesa a una entrevista d'entre tres quarts d'hora i un hora i mitja en què ha d'anar conjugant un nombre considerable de formes verbals —d'aquí l'expressió del títol *«Feve temps que no diva tants verbs!»*, veg. nota 13, (p. 168)— al final s'acaba afeblint la consciència a l'hora de seleccionar formes flexives. Més aviat creiem en el contrast de les dades que, com també admet Massanell, aporta el text lliure o la conversa semidirigida. En aquest cas, tanmateix, l'autora n'utilitza algunes respostes, però més per destacar actituds lingüístiques dels informants que no pas per comparar els resultats productius de les formes verbals, conscients que aquestes dades no són sempre completament comparables amb les obtingudes en qüestionaris. Precisament en relació amb el tema de les actituds lingüístiques, que al final remet a la percepció que els parlants tenim

d'una llengua o d'un dialecte, considerem que potser caldria evitar algunes afirmacions que es repeteixen més d'un cop a l'obra, i que ens sembla que no es justifiquen per les opinions dels informants, però que fan que el lector vagi interioritzant algunes percepcions lingüístiques potser de vegades erràtiques. Pensem, per exemple, en el fet que s'associï la idea que els informants que empen formes més properes a l'estàndard central mostren més seguretat lingüística en detriment dels que empen formes pròpiament nord-occidentals, o bé que els parlants que empen formes nord-occidentals ho fan per militància, per càrrega afectiva o per solidaritat amb el grup d'origen. Òbviament, no és agosarat imaginar que, arran d'afirmacions com aquestes, el lector —proper o no al territori de què es tracta—, es demani si es pot parlar de formes verbals estàndards nord-occidentals.

Sorgeixen, doncs, alguns interrogants que, en definitiva, ens suggereix la lectura d'un bon treball com aquest i que obre la porta, com reconeix la mateixa autora, a una explotació, tot just encetada, de les dades recollides. Se'ns acut que, a banda d'ampliar la representativitat poblacional de cada àmbit, potser seria bo comparar les dades aportades aquí amb les aplegades per altres investigadors que també han fet recerca en morfologia verbal nord-occidental, però els treballs dels quals han estat obviats, totalment o parcialment, en l'obra de Massanell.

RIBERA CONDOMINA, Josep: *La cohesió lèxica en seqüències narratives*, Alacant - Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Institut d'Estudis Catalans, 2012; «Biblioteca Sanchis Guarner», 77.

ARES LLOP NAYA

Universitat Autònoma de Barcelona, Centre de Lingüística Teòrica
ares.llop@uab.cat

L'obra *La cohesió lèxica en seqüències narratives* de Josep Ribera i Condomina té com a objectiu fonamental dur a terme una anàlisi àmplia i aprofundida de les operacions cognitivodiscursives d'establiment de referents i de represa lèxica de la referència en les produccions escrites dels aprenents —cohesió lèxica d'identitat referencial: repetició i reiteració, en termes de Halliday i Hasan (1976)—, ja que considera que es tracta de dues operacions fonamentals de la coherència textual i, en definitiva, de la comunicació.

Com s'indica al primer capítol de l'obra —introdutori del tema, del corpus i dels informants, dels objectius i les hipòtesis de la recerca i del marc teòric de l'estudi—, la relació i la vivència en primera persona de l'ensenyament de la llengua en l'educació secundària motiven l'interès de l'autor per millorar la competència comunicativa escrita dels aprenents.

Per això, un dels objectius específics de l'obra és dur a terme una anàlisi de